

A megyei könyvtárak katalógusa

Nem könnyű feladat a megyei könyvtárak katalógusrendszerének kialakítása. Még a legjobbakat is beleértve, egy sincs olyan, ahol ez a kérdés ezideig megnyugtató megoldást nyert volna. A legtöbb helyen csak az anyag töredékéről van valami, jól-rosszul elkészített katalógus, az anyag nagyobb része azonban feldolgozatlan és hozzáférhetetlen. Pedig egyik-másik megyei könyvtár állománya a 30—40.000 kötetet is eléri.

A katalógusok szükségességét általánosságban minden könyvtáros elismeri, legalább is elvben. A valóságban azonban nem tartják még a katalógust nélkülözhetetlennek. Abból indulnak ki, hogy a könyvtár ügyis eléri a havi 8—12.000 kötet forgalmat és ez számukra elég. A katalógusok készítése nagy munkát jelent, sok kitartást, időt, pontosságot és nem utolsósorban szaktudást igényel. Hozzá kell még tenni, hogy nem is mutató feladat. Idő kell ahhoz, amíg a könyvtár egy-egy jó katalógust tud produkálni. Mindezeket túl megszokták a könyvtárak a kampányokra jellemző munkastílust, amikor »Mindenki a fedélzetre!« jelszóval mindenki mindent csinál, de senkinek sincs meghatározott munkaköre, amit következetesen és rendszeresen végez. A megyei könyvtárak vezetői pillanatnyilag elképzelhetetlennek tartják, hogy 8—10 főnyi személyzetükből legalább egy munkaerőt biztosítsanak kizárólag katalógizálási munkára.

Kétségtelen, hogy a katalógizáló munka megindítása a megyei könyvtárak mai személyzeti viszonyai mellett nem könnyű feladat. A könyvtárak vezetői érzik e nehézségeket és inkább lemondanak a katalógusról. Szívesen vállalnak bármilyen feladatot: szerveznek, előadnak, tanfolyamot rendeznek, lelkesen végzik a propagandamunkát, csak egy munkára nem jut sose idő — ez a katalógizálás. Ismérve mindazokat a problémákat, amelyek eddig a megyei könyvtárakban a rendszeres katalógizáló munkát akadályozták, mégis azt kell mondanunk, hogy ezt a munkát minél előbb meg kell kezdeni. Minél későbbre halasztják ugyanis, a megoldás annál nehezebb lesz.

Minden könyvtár legfontosabb feladata az olvasók igényeinek kielégítése, mégpedig a lehető legmagasabb színvonalon. Ugyanakkor köztudomású, hogy az olva-

sókkal való foglalkozás a legtöbb könyvtárban a kölcsönzés pusztá tényét jelenti. Nem egy könyvtárban a leggyengébb erők dolgoznak éppen a kölcsönzésben, akik kellő felkészültség hiányában nem is tudnak az olvasóval érdemben foglalkozni. De még ha jól felkészült, olvasott ember is a kölcsönző-könyvtáros, emlékezőtehetsége nem végtelen. Nem valószínű, hogy minden segédeszköz nélkül tud az olvasóknak könyvet ajánlani, olvasó-programmot összeállítani, vagy egyéb felvilágosítást adni. A bibliográfák ebben csak másodsorban jelentenek segítséget, első és legfontosabb támasza lenne a katalógus, amely sajtó könyvtára anyagáról tájékoztatja.

Sokat foglalkozunk azzal, hogy milyen módszereket ajánljunk a könyvtárosoknak ahhoz, hogy jobban kihasználják az állományukat, hogy olvasóik ne csak egyoldalúan szépirodalmat, vagy csak magyar szépirodalmat olvassanak, hanem ismerkedjenek meg az ismeretterjesztő irodalom legjobb munkáival is, olvassák a szakirodalmat is. Ötlet, jó ötlet is sok van. Kiállítások, bibliográfiák, könyvismertetések, stb. kétségtelen sokat segítenek. A kérdést azonban alapvetően a katalógus, sőt a katalógusok rendszere oldja meg, amely feltárja a könyvtárban található irodalmat, tájékoztatja az olvasót és a könyvtárost.

Sürgős ügy a katalógus-készítés még akkor is, ha ma még az olvasók nem igen használják a meglévő katalógusokat. Sok könyvtáros úgy véli, hogy mivel az olvasók pillanatnyilag úgysem a katalógusból keresik ki olvasmányaikat, katalógusra egyáltalán nincs szükség. Emellett számos kifogást emelnek a decimális szakkatalógus ellen. A decimális rendszerű szakkatalógus szerkesztésének és használatának problémái közismertek. Az adott körülmények között azonban, aligha tudna bárki is jobb megoldást ajánlani. Egy katalógus használhatóságát viszont nem a rossz, hanem a jó katalógusokon kell lemérni. Nem abból kell kiindulni, hogy a rossz katalógust — amelyben rossz a szakkozás, hiányoznak az utalók; rossz a szerkesztés, kevés az osztólap (ezeket is alig lehet megkülönböztetni a katalóguscédulától), hiányosak és hibásak a címléírások és hiányzik a mutató — nem használják az olvasók. Készítsen a könyvtár jó kataló-

gusokat, megfelelő mutatókkal ellátva és ismertesse meg ezekkel az olvasókat — a várt eredmény nem marad el.

Kétféle olvasó van: az egyik szórakoztató olvasmányt keres a könyvtárban, a másik tanulmányihoz, termelő vagy tudományos munkájához szeretne irodalmat kapni. Az előbbi ritkábban, az utóbbi gyakrabban fogja a katalógust használni. A kevésbé igényes olvasó megelégszik azzal, amit a könyvtáros elétesz, vagy ajánl, vagy ami neki magának hirtelen eszébe jut, az igényesebb olvasó pedig meghatározott témával jön és kielégítetlenül távozik, ha nem kapja meg a kívánt irodalmat. Ennek az igényesebb olvasónak szüksége van a katalógusra. Ha egyelőre ilyen olvasó kevés is van, holnap több lesz és ha jól dolgozik a könyvtár, napról napra több lesz. A könyvtár munkájának fokmérője nemcsak a kikölcsönzött kötetek száma, hanem az a minőségi munka is, amely az igényesebb olvasóréteg kielégítését jelenti. Megyeszékhelyeken már ma is nem egy olvasó akad, aki komolyabb igényekkel fordul a könyvtárhoz. Vidéki városainkban egyetemek, főiskolák, tudományos intézmények, nagyméretű termelőüzemek működnek, amelyeknek dolgozói várják és jogosan várhatják ezt

könyvtári szolgálatot. Nemrégiben egyik vidéki városban a megyei levéltár vezetője tette szavá, hogy mikor lesz már a megyei könyvtárnak olyan katalógusa, amelyen keresztül a könyvtárban lévő, igen tekintélyes helytörténeti anyag hozzáférhetővé válik. Jelenleg ez az anyag a kutatás számára hozzáférhetetlen. Minden valószínűség szerint ilyen és hasonló igények más városokban is felmerülnek. És legyen ez az igény bármilyen halkszavú, lebecsülni nem szabad, mindent meg kell tenni a kielégítésére. Nem szabad szem elől téveszteni, hogy a megyei könyvtár nem egyszerűen kölcsönkönyvtár, hanem bizonyos mértékig a tudományos könyvtár funkcióit is be kell, hogy töltsen.

El kell dönteni, hogy milyen katalógusokra van minimálisan szüksége ma egy megyei könyvtárnak, mi az, amit jelenlegi erőviszonyai mellett meg tud valósítani. A kérdés eldöntéséhez egyrészt a könyvtár funkcióiból, másrészt a könyvanyagából kell kiindulni. A megyei könyvtárak állománya két főrészből áll: a helyi és a hálózati anyagból. A helyi anyag, funkciója szerint a legtöbb he-

lyen 4 részre oszlik: a felnőtt kölcsönzők forgalmi anyaga, az ifjúsági könyvtár anyaga, a régi, főleg a tudományos kutatás céljait szolgáló anyag és a szintén nem kölcsönözhető hírlap- és folyóiratanyag. E részlegek sajátos funkcióinak figyelembevételével kell a katalógusok milyenségét megállapítani.

A rendszeres, napi kölcsönzésben foglalmazott anyagról feltétlenül szükség van legalább szakkatalógusra. Tekintettel arra, hogy az ismeretterjesztő anyagot inkább tárgy szerint, mint szerző szerint keresik, a szépirodalmi anyag pedig a szakkatalógusba beépítve szerzők szerint könnyen megtalálható, a betűrendes katalógust egyelőre nélkülözhetjük. A későbbiek során, amikor már a legszükségesebb katalógusok megvannak és a munkaerőviszonyok engedik, a betűrendes katalógust a raktári nyilvántartásokról mindig el tudjuk készíteni. Ez a szakkatalógus ajánló jellegű.

Hasonló szakkatalógusra van szükség az ifjúsági részleg számára is. Bár az ifjúsági könyvtárak szakkatalógusainak kérdése még nincs megoldva. Szükség lenne ugyanis itt az anyagok az olvasók életkora szerinti csoportosítására is, amire a decimális rendszer nem ad lehetőséget.

A könyvtár belső munkája és a kutatómunka nem nélkülözheti a teljes állományt magában foglaló katalógust, mégpedig szak- és betűrendes változatban egyaránt. A betűrendes katalógus magában foglalja a teljes anyagot (a teljes helyi könyvanyag az ifjúságival együtt és a hírlap- és folyóiratanyag). A szakkatalógus viszont kiegészíti az olvasói szakkatalógust, mindent tartalmaz, ami az olvasói katalógusból kimaradt. Ilyen módon a teljes könyv- és folyóiratállományt fel tudjuk tární, legalább kétféle (betűrendes és szak-) katalógus formájában.

A legtöbb megyei könyvtárban van valamilyen katalógus, vagy ennek töredéke. Sok helyen megvan a régi városi könyvtár többé, vagy, kevésbé használható katalógusa, másutt pedig elkezdték egy-egy szak-, vagy betűrendes katalógus készítését. Ezek a kezdeményezések azonban meglehetősen ötletszerűek, nem előre meggondolt, a szükségletet és lehetőségeket felmérő terv szerint készülnek. Nem gondolnak arra, hogy a katalógusok készítését úgy kell elkezdni, hogy majd több évi kitartó munkával

a katalógusok összeüggő, egymást kiegészítő rendszere épüljön ki. E katalógusok hibái helyenként olyan természetűek, hogy kijavításuk szinte az eddig végzett munka újrakezdését jelenti. Most még nem kerül nagy áldozatba ez a munka, most kell tehát ezeket a hibákat megszüntetni. Alaposan átgondolt terv szerint kell a katalógusok készítését napirendre tűzni. Egyelőre a fentebb vázolt katalógusrendszer-tervezet látszik legcélszerűbbnek.

Néhány szót az eddig elkészült katalógusok legszembeszökőbb hibáiról... Sajnos gyakori tapasztalat, hogy a könyvtárosok tudatában elmosódik a szakjelzet és a raktári csoportszám közötti különbség. Nem az ETO, hanem a raktári csoportszámok táblázata szerint osztályoznak. Az ilyen rendszerű katalógus alig tekinthető szakkatalógusnak megyei könyvtárban. Falusi és egészen kicsi üzemi könyvtárak még használhatják és ebben az esetben a szakkatalógus egyben a raktári katalógus funkcióit is betölti. Megyei könyvtárban azonban ez a séma túl szűk (még a raktár számára is!), tovább nem bontható, mivel sajátos funkciója szerint, sok helyen el is tér a szakozási sémától.

A legtöbb katalógus, szak- és betűrendes egyaránt, nem tartalmaz melléklapokat, utalókat. Ezek nélkül pedig használható katalógus alig képzelhető el. Be kell vezetni tehát a melléklapok és utalók készítését. Kövessék ebben a megyei könyvtárak a sokszorosító könyvtárak gyakorlatát, tehát változás nélküli másolatokat kell készíteni az alapcímleírásról, megfelelő példányszámban. A katalógus szerkesztése és ezzel kapcsolatban az osztólapok problémája a legtöbb helyen szinte fel sem merülő kérdés.

A másik alapvető hibája a jelenlegi katalógusoknak a rendkívül hiányosan, pontatlanul és szakszerűtlenül elkészített címleírás. Van ugyan olyan könyvtáros is, aki azt állítja, hogy az olvasók szempontjából tökéletesen elég a szerző és a cím közlése. Ezt a felfogást azonban alig teheti magáévá a feladatát helyesen felfogó megyei könyvtár. Még egy regénynél sem közömbös, hogy tudjuk: hol, mikor jelent meg a könyv, milyen terjedelmű. Még kevésbé lehet nélkülözni a könyv minimális bibliográfiai adatait az ismeretterjesztő műveknél. Különben is az impresszum és a terjedelem adatai nélkül a könyvet még azonosítani sem

tudjuk a felvétellel. Nem véletlen tehát, hogy a címleírasi szabvány milyen adatokat ír elő minimumként és hogy a nyomtatott katalóguscédulák milyen adatokat tartalmaznak. A könyvtáraknak ezeket kell követni a gyakorlatban.

Általános az a gyakorlat, hogy a könyvre ráírják a szakjelzetet is a raktári jelzettel együtt. Így kerül a könyv a címleíróhoz, aki sok esetben nem könyvtáros, nem ismeri a címleírás szabályait. Legjobb belátása szerint készíti el a katalóguscédulát és másolatait. A címleírás és a szakozás felülbírlásáról szó sincs. Erre pedig éppen a kezdeti nehézségek miatt fokozott mértékben lenne szükség. Nem helyes tehát a címfelvételeket azonnal katonra írni, ahol a javításra már alig van lehetőség. Először el kell készíteni a címleírás fogalmazványát, erre kell ráírni a szakjelzeteket, a raktári jelzetet, ezen kell kijelölni aláhúzásokkal, hogy milyen katalógus számára, hány másolat szükséges. Így előkészítve kerüljön az egész felvétel a könyvvel együtt a revizorhoz és csak revízió után szabad a sokszorosítást elvégezni. Az alapcímleírás mellőzésével a katalógizáló munka rendszertelenné válik, a rendszertelenség pedig összeegyeztethetetlen a könyvtári munkával.

Nem lehetett feladatomban, hogy e cikk keretén belül a katalóguskészítés minden kérdésével foglalkozzam. Csak a legkirívóbb hibákat említettem és igyekeztem a megoldásra a lehető legegyszerűbb, a jelenlegi feltételek mellett is megoldható módszereket javasolni. Ennek a cikknek inkább az a célja, hogy rámutatva a legnagyobb hibákra, buzdítsom annak az igénytelenségnek a felszámolására, amellyel ma a megyei könyvtárak dolgozói könyvtári szakmunkájukat végzik. A könyvtári munka eredményes volta mégis csak ezen a mindennapi, kitartó, fontos munkán alapszik, amire igen sürgősen rá kell térni. A megyei könyvtárak vezetőinek elsőrendű feladata, hogy megteremtsék ehhez a munkához a szükséges személyi és anyagi feltételeket. Mindent meg kell tenniük annak érdekében, hogy a könyvtárosok szakmai tudása elérje azt a fokot, ami a feldolgozó munkához szükséges. Nem kétséges, hogy ehhez illetékes felettes szervek minden segítséget meg fognak adni.

RÁCZ ARANKA

az Országos Széchényi Könyvtár
Módszertani Osztályának munkatársa